

ILINICHNA VA QURVONBIBI OBRAZLARIDA ONALIK VA OILAVIY FIDOYILIKNING QIYOSIY TALQINI

Qurbonova Malika Toxir qizi
ORCID: 0009-0003-4808-9905
Nurishkooo22@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Mixail Sholoxovning “Tinch Don” hamda Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romanlarida oilaviy qadriyatlarning badiiy ifodasi qiyosiy-tipologik jihatdan tahlil qilinadi. Asarlarda oila, nikoh, muhabbat, sadoqat, ota-ona va farzand munosabatlari, oilaviy burch hamda shaxs erkinligi kabi masalalarning yoritilishiga alohida e’tibor qaratiladi. Melexovlar va Zebi oilasi misolida rus-kazak hamda o‘zbek oilalariga xos milliy-axloqiy qarashlar, urf-odatlar va ijtimoiy munosabatlar o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: oilaviy qadriyatlar, oila konsepsiyasi, qiyosiy-tipologik tahlil, “Tinch Don”, “Kecha va kunduz”, Mixail Sholoxov, Cho‘lpon, milliy mentalitet, nikoh, muhabbat, oilaviy ziddiyat, tarixiy-ijtimoiy muhit

A COMPARATIVE INTERPRETATION OF MOTHERHOOD AND FAMILY DEVOTION IN THE CHARACTERS OF ILINICHNA AND QURBONBIBI

Qurbonova Malika Toxir qizi
ORCID: 0009-0003-4808-9905
Nurishkooo22@gmail.com

Abstract: This article provides a comparative and typological analysis of the artistic representation of family values in Mikhail Sholokhov’s novel *And Quiet Flows the Don* and Cholpon’s novel *Night and Day*. Particular attention is given to the representation of family, marriage, love, fidelity, parent-child relationships, family duty, and individual freedom. Through the examples of the Melekhov family and Zebi’s family, the study examines the national and moral views, traditions, and social relationships characteristic of Russian Cossack and Uzbek families.

Keywords: family values, concept of family, comparative and typological analysis, *And Quiet Flows the Don*, *Night and Day*, Mikhail Sholokhov, Cholpon, national mentality, marriage, love, family conflict, historical and social environment

Kirish. Oila insoniyat jamiyatining eng qadimiy va muhim ijtimoiy-ma’naviy institutlaridan biri hisoblanadi. Unda xalqning turmush tarzi, axloqiy qarashlari, milliy an’analari, urf-odatlari va tarixiy tajribasi mujassamlashadi. Mehr-oqibat, muhabbat,

sadoqat, o‘zaro hurmat, farzand tarbiyasi, avlodlar davomiyligi va oilaviy burch kabi tushunchalar oilaviy qadriyatlarning asosini tashkil etadi. Shu sababli oilaviy munosabatlar va ularning inson taqdiriga ta’siri jahon adabiyotining yetakchi mavzularidan biri sifatida shakllangan. XX asr o‘zbek va rus nasrida oilaviy qadriyatlar murakkab tarixiy-ijtimoiy jarayonlar bilan uzviy bog‘liq holda tasvirlangan. Bu davrda yuz bergan siyosiy o‘zgarishlar, urushlar, ijtimoiy tengsizlik va an’anaviy turmush tarzining yemirilishi oila hayotiga ham jiddiy ta’sir ko‘rsatgan. Badiiy asarlarda oila jamiyatdagi o‘zgarishlarni aks ettiruvchi kichik ijtimoiy muhit, qahramonlarning ma’naviy-ruhiy dunyosini ochib beruvchi muhim badiiy vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan Mixail Sholoxovning “Tinch Don” va Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romanlari alohida ilmiy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili. Cho‘lpon ijodi o‘zbek adabiyotshunosligida keng o‘rganilgan. Ozod Sharafiddinov “Cho‘lpon” risolasida adibning hayoti, dunyoqarashi va milliy ozodlik g‘oyalarini tahlil qilgan. Naim Karimov “Istiqlolni uyg‘otgan shoir” asarida Cho‘lponning ijodiy faoliyati va tarixiy davr bilan munosabatini yoritgan. Dilmurod Quronov “Cho‘lpon nasri poetikasi” monografiyasida “Kecha va kunduz” romanining syujeti, obrazlar tizimi va psixologik tasvir xususiyatlarini tadqiq etgan. Umarali Sultonov “Cho‘lponning adabiy-estetik qarashlari” asarida yozuvchining san’at va badiiy ijod haqidagi qarashlarini o‘rgangan. N. Yo‘ldoshev esa “Cho‘lpon she’riyatida inson va tabiat talqini” monografiyasida adib ijodidagi inson ruhiyati va tabiat tasvirini tahlil qilgan.

M. Sholoxov ijodi ham rus adabiyotshunosligida atroflicha tadqiq etilgan. Lev Yakimenko “Творчество М.А. Шолохова” asarida yozuvchining ijodiy metodi, obrazlari va poetikasini o‘rgangan. Fyodor Biryukov “Художественные открытия Михаила Шолохова” monografiyasida adibning badiiy yangiliklarini ochib bergan. Aleksandr Xvatov “На страже века: художественный мир Шолохова” asarida “Tinch Don”ning badiiy olami va tarixiylikini tahlil qilgan. Viktor Petelin “Гуманизм Шолохова” kitobida yozuvchi ijodining insonparvarlik mohiyatini yoritgan. Konstantin Priyma esa “«Тихий Дон» сражается” monografiyasida romanning yaratilish tarixi va jahon adabiyotidagi o‘rnini o‘rgangan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqolada psixoanalitik, tavsifiy-tahliliy, badiiy-tahliliy, kontekstual tahlil, hermenevtik tahlil, psixologik tahlil va matn tahlili metodlaridan foydalanildi.

Natijalar va muhokama. M. Sholoxovning “Tinch Don” va Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romanlari turli milliy-adabiy muhitga mansub bo‘lsa-da, ularda oila jamiyatning ma’naviy holatini aks ettiruvchi muhim badiiy makon sifatida tasvirlanadi. Har ikki adib oilaviy munosabatlar orqali muayyan tarixiy davrning ijtimoiy ziddiyatlarini, milliy turmush tarzini va inson ruhiyatida kechadigan murakkab jarayonlarni ochib beradi. Romanlarda oilaviy qadriyatlar faqat maishiy munosabatlar

doirasida emas, balki insonning muhabbat, burch, sadoqat, erkinlik va mas'uliyat haqidagi qarashlarini belgilovchi ma'naviy mezon sifatida namoyon bo'ladi. "Tinch Don" romanida oila Don kazaklari turmushining asosiy tayanchi sifatida tasvirlanadi. Kazaklar hayotida xonadon, qarindoshlik, nasl davomiyligi, kattalarga hurmat, mehnatsevarlik va oilaviy sha'n muhim qadriyat hisoblanadi. Melexovlar oilasi ana shu an'anaviy kazak oilasining badiiy modeli sifatida gavdalanadi. Oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlarda bir tomondan mehr-oqibat va o'zaro mas'uliyat, ikkinchi tomondan esa qat'iy tartib, ota hukmronligi va jamoaviy manfaatga bo'ysunish tamoyillari kuzatiladi.

Panteley Prokofyevich oilaning boshlig'i sifatida an'anaviy tartiblarni himoya qiladi. Uning uchun oilaning obro'si, avlod sha'ni va jamiyat tomonidan tan olingan axloqiy me'yorlar shaxsiy istaklardan ustun turadi. U Grigoriyning Aksinya bilan munosabatini oilaning sha'niga tahdid deb qabul qiladi va o'g'lini Natalyaga uylantirish orqali yuzaga kelgan ziddiyatni bartaraf etishga urinadi. Biroq majburlash asosida qurilgan nikoh Grigoriyning ichki kechinmalari va muhabbat tuyg'ulariga muvofiq kelmaydi. Natijada oila tashqi tomondan saqlangandek ko'rinsa-da, uning ichki ma'naviy birligi zaiflashadi. Grigoriy, Natalya va Aksinya munosabatlari romandagi oilaviy ziddiyatlarning markazida turadi. Grigoriy bir tomondan oilaviy burch, farzandlar va ota-ona oldidagi mas'uliyatni his qilsa, ikkinchi tomondan Aksinyaga bo'lgan kuchli muhabbatidan voz kecha olmaydi. Uning ruhiyatidagi bunday ikkilanish shaxsiy erkinlik bilan ijtimoiy-axloqiy majburiyat o'rtasidagi qarama-qarshilikni ifodalaydi. Qahramonning qat'iy qarorga kela olmasligi Natalya va Aksinyaning taqdiriga ham fojeali ta'sir ko'rsatadi.

"Kecha va kunduz" romanida oila XX asr boshlaridagi Turkiston jamiyatining ijtimoiy-ma'naviy holatini aks ettiruvchi muhim badiiy vositadir. Cho'lpon oilaviy munosabatlarni tasvirlash orqali patriarxal tartib, ayol erkinligining cheklanishi, ota-ona hukmi, majburiy nikoh va ijtimoiy tengsizlik kabi muammolarni yoritadi. Asarda oilaviy qadriyatlarning mohiyati Zebi va uning ota-onasi - Razzoq so'fi hamda Qurvonbibi o'rtasidagi munosabatlarda yaqqol namoyon bo'ladi. Razzoq so'fi oilada qat'iy patriarxal tartibni o'rnatgan ota obrazidir. Uning qarashlarida diniy tushunchalar, eskicha urf-odatlar va erkak hukmronligi bir-biriga qorishib ketadi. U xotini va qizining istaklarini deyarli hisobga olmaydi, ularning hayoti va taqdirini o'zi belgilashga intiladi. Razzoq so'fi uchun oila a'zolarining itoatkorligi oilaviy tartibning asosiy sharti hisoblanadi. Biroq uning qattiqqo'lligi mehr, o'zaro tushunish va ishonchga asoslangan sog'lom oilaviy muhitning shakllanishiga to'sqinlik qiladi. Qurvonbibi obrazida o'zbek ayoliga xos mehribonlik, onalik g'amxo'rliqi, sabr-toqat va murosaga moyillik ifodalangan. U qizining baxtli bo'lishini istaydi, ammo patriarxal muhit va erining hukmronligi tufayli Zebi taqdirini himoya qilish imkoniyatiga ega emas. Qurvonbibining ruhiy holati oilada ayolning mavqeyi

qanchalik cheklanganini ko'rsatadi. U bir tomondan mavjud an'analarga bo'ysunsa, ikkinchi tomondan ona sifatida qizining orzu-istaklarini tushunishga harakat qiladi.

Xulosa. M. Sholoxovning "Tinch Don" va Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanlarida oilaviy qadriyatlar muayyan xalqning milliy mentaliteti, tarixiy tajribasi va ijtimoiy turmush tarzini aks ettiruvchi muhim badiiy-ma'naviy kategoriya sifatida tasvirlangan. Har ikki asarda oila inson xarakteri shakllanadigan, uning muhabbat, sadoqat, burch, mas'uliyat va erkinlik haqidagi qarashlari sinovdan o'tadigan asosiy ijtimoiy muhit vazifasini bajaradi. "Tinch Don" romanida oilaviy qadriyatlar Don kazaklariga xos urug'-avlod sha'ni, kattalarga hurmat, mehnatsevarlik, ota-on va farzand rishtalari hamda xonadon yaxlitligi bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. "Kecha va kunduz" romanida oilaviy munosabatlar XX asr boshlaridagi Turkistonning patriarxal muhiti, diniy-ijtimoiy qarashlari va ayolning jamiyatdagi mavqeyi bilan uzviy bog'langan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Cho'lpon, Abdulhamid. Kecha va kunduz: roman. - Toshkent: Ilm-ziyozakovat, 2019. - 288 b.
2. Sholoxov, M.A. Tinch Don: roman. 4 kitobdan iborat. - Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
3. Cho'lpon. Asarlar: 4 jildlik. - Toshkent: Akademnashr, 2016.
4. Karimov, N. Cho'lpon. - Toshkent: Sharq, 2004.
5. Quronov, D. Cho'lpon nasri poetikasi. - Toshkent: Sharq, 2004.
6. Sharafiddinov, O. Cho'lpon. - Toshkent: Cho'lpon, 1991.
7. Qosimov, B. Milliy uyg'onish: jasorat, ma'rifat, fidoyilik. - Toshkent: Ma'naviyat, 2002.
8. Normatov, U. Ijod sehri. - Toshkent: Sharq, 2007.
9. Yo'ldoshev, Q. Badiiy tahlil asoslari. - Toshkent: O'qituvchi, 2008.
10. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики: исследования разных лет. - Москва: Художественная литература, 1975. - 504 с.